

*Кость С. С.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри іноземних мов,**Львівського торговельно-економічного університету*

МОВНЕ ПИТАННЯ У ТРАКТАТІ ЯНА КОЛЛАРА «ДИСКУСІЇ ПРО СЛОВ'ЯНСЬКУ ВЗАЄМНІСТЬ» ЯК ПРЕДМЕТ ПОЛЕМІКИ МІЖ АВТОРОМ І ЛЮДОВІТОМ ШТУРОМ

Анотація. У статті проаналізовано зміст тих підрозділів трактату Яна Коллара «Дискусії про слов'янську взаємність», в яких йдеться про мовне питання. На думку авторки, питання мови було однією із найважливіших проблем чеського національного відродження, оскільки йшлося про збереження й становлення чеської ідентичності. Я. Коллар пов'язав поняття слов'янської й літературної взаємності з мовним питанням. У тлумаченні змісту поняття «слов'янська взаємність» Я. Коллар не політизував проблему, оскільки прагнув уникнути звинувачення в панславізмі. Він вважав, що літературна взаємність не полягає в насильницькому змішуванні слов'янських мов в одну головну мову. Зміст трактату Я. Коллара був суперечливим, оскільки він вважав, що є чотири найбільш розвинуті слов'янські мови – іллірійська, чехословацька (тобто чеська), польська й російська. Саме таке розуміння слов'янської взаємності й ставлення до прагнення інших слов'янських народів створити й розвинути рідну літературну мову було несправедливим і дискримінаційним. Погляди Я. Коллара зумовили полеміку й дискусію в слов'янському світі. Наприклад, Станко Враз, словенець і провідний поет іллірійського руху, що мав на меті об'єднати південних слов'ян, прихильно ставився до мовної концепції Я. Коллара. Нечисленна словацька інтелігенція, яка виступала за розвиток словацької літературної мови як чинник національної самоідентифікації, пропозицію Я. Коллара користуватися чеською літературною мовою відхилила. Очолив цей рух Л. Штур. Він висловив свої погляди у працях «Словацьке нарiччя, або потреба писати цим нарiччям» (1846), «Наука словацької мови» (1846). Л. Штур вважав, що для розвитку словацького духовного життя потрібна словацька літературна мова (він же зазначив, що за розмаїтістю і мальовничістю до словацької мови найбільш подібна українська). Л. Штур виступав не проти взаємності, а проти формального підходу до її тлумачення, до розбіжностей між теорією і практикою. На його думку, із концепції Я. Коллара про взаємність постала фактично невзаємність. Ідея слов'янської взаємності не виходила за межі культурницької програми, але попри свою культурницьку й моральну привабливість, вона була внутрішньо суперечливою в контексті політичних реалій в Європі 40-их років XIX століття, історично неперспективна, а тому й концепція мови як один із складників цієї взаємності була дискримінаційною щодо тих слов'янських народів, чий мови Я. Коллар не вважав головними, але які прагнули розвивати свої літературні мови.

Ключові слова: Ян Коллар, Людовіт Штур, чеське відродження, словацьке відродження, слов'янська взаємність, нація і мова.

Постановка проблеми. Питання мови і зокрема літературної завжди було актуальним для будь-якого народу, але не лише тому, що мова – це генетичний код нації, її духовний адекват, дух народу, що вона виконує цілу низку важливих функцій (комунікативну, ідентифікаційну, гносеологічну, естетичну, мультикультурну тощо), а й тому, що вона безперервно розвивається в новому історичному, політичному, духовному контексті й в умовах глобальних процесів, залишається одним із головних чинників національної ідентичності. За всіх умов наявність високорозвиненої літературної мови свідчить про рівень розвитку нації й суспільства в усіх сферах життєдіяльності.

Трактат одного із будителів чеського літературного відродження Я. Коллара «Дискусії про слов'янську взаємність» (1837) – один із важливих епізодів в історії формування поглядів на літературну мову, відлуння якого можна зауважити і в сучасній практиці. Нинішні російські політики й ідеологи знову повторюють давню імперську тезу про те, що не існує окремого українського народу, як не існує й української мови. Трактат Я. Коллара підтверджує ту істину, що в мовному питанні неправильні й несправедливі в моральному сенсі засновки в історичній перспективі провадять до таких же несправедливих і дискримінаційних наслідків у міжнаціональних взаєминах.

Стан дослідження проблеми. На трактат Я. Коллара відгукнулися як відомі чеські автори (Й. Юнгманн, П. Шафарик, Й. Палацький, К. Гавлічек-Боровський, В. Томек, К. Зап, але окремо треба відзначити реакцію Л. Штура, діяча словацького відродження), так і зарубіжні (А. Міцкевич, Станко Враз, О. Пипін, А. Будилович, В. Ламанський). В історіографії питання важливе місце посідають статті про Я. Коллара І. Франка. Свого часу на концепцію Я. Коллара звернув увагу Т. Масарик. Із сучасних дослідників варто назвати праці чеського дослідника В. Мацури. Праці згаданих авторів переважно стосуються загальної оцінки концепції Я. Коллара.

Мета статті полягає в тому, щоб з'ясувати зміст тих тез трактату Я. Коллара, що стосуються мовного питання і на цій підставі обґрунтувати причини полеміки між Я. Колларом і Л. Штуром і довести історичну і моральну правоту Л. Штура.

Виклад основного матеріалу. У науковий і публіцистичний обіг питання взаємності увійшло від часу появи 1836 року публікації Я. Коллара «Про літературну взаємність між слов'янськими племенами й нарiччями» у словацькому журналі «Hronka. Podtatranská zabavnice». Написав її Я. Коллар чеською мовою. Наступного року Я. Коллар значно розширив працю (це й дало підстави називати її трактатом) і видав німецькою мовою. У такому вигляді вона побачила світ під назвою «Про

літературну взаємність між різними племенами та нарідчями слов'янської нації». Ми будемо посилатися на видання «Ян Коллар. Дискусія про слов'янську взаємність», яке упорядкував М. Вайнгарт, а видав Слов'янський інститут в Празі 1929 року [1], оскільки тут є вступна стаття про видання «Слов'янської взаємності» Я. Коллара, про початок його слов'янської свідомості, його першу дефініцію слов'янської взаємності, яку він зробив ще 1830 року, уривки з інших праць Я. Коллара («Пам'ять», «Дискусія про імена»). Є у виданні і текст трактату, що його 1853 року переклав чеською мовою Я. Томічек. Річ у тім, що у німецькомовному варіанті Я. Коллар не лише виголошував тези (як у журналі «Нгонка»), але й розмірковував, обґрунтовував та переконував.

З'ясуємо основні тези погляду Я. Коллара на питання мови. Вже у § 1 трактату він стверджував, що слов'яни спроможні об'єднатися (він обережно формулював цю тезу, побоюючись проблеми політизації, а тому мав на увазі літературно-духовний союз). На його думку, поняття літературно-духовного союзу (єдності) в Європі не нове, проте для загалу слов'янської нації важливе й багатообіцяюче, саме тому заслуговує на увагу кожного освіченого слов'янина, бо це поняття хоча й безневинне, але може легко спричинитися до певних непорозумінь [1, с. 171].

У § 2 Я. Коллар розтлумачував зміст поняття «взаємність» – (це спільне сприйняття, спільний обмін і спільне використання культурних здобутків слов'янських народів. Відповідно «літературна взаємність» полягає у тому, «...щоб всі національні гілки мали спільну частину духовних плодів своєї вітчизни, щоб навзаєм купували, читали на всіх слов'янських нарідчях видані твори і книги. Щоб кожне нарідчя нове життя з іншого черпало, щоб омолоджувалося, збагачувалося і освічувалося, на інше ж не посягало і на себе посягати не дало, але щоб поруч всіх інших на власній землі залишалося» [1, с. 172]. І цьому визначенню не вистачає переконливості й конкретності. Ось чому у наступному параграфі Я. Коллар доповнив визначення взаємності з'ясуванням того, що не є взаємністю. Він зазначив: «Вона не лежить в політичному об'єднанні всіх слов'ян, в демагогічних інтригах чи в революційному спротиву владі чи володарям, з чого тільки хаос і нещастя походять» [1, с. 172]. Підтекст цього доповнення зрозумілий – Я. Коллар знову намагався уникнути політизації проблеми, побоюючись звинувачень у політичному панславізмі. Він переконаний, що літературна взаємність можлива й там, де один народ розділений між кількома державами, королівствами, республіками, й там, де в народі є кілька церков і вірувань; взаємність не стосується політичних обставин. Не полягає літературна взаємність, за Я. Колларом, і в насильницькому змішуванні слов'янських мов в одну головну мову, про що, як він вважав, мріють деякі славісти [1, с. 173].

Важливим (а водночас і суперечливим) є зміст § 4 трактату, де Я. Коллар зазначав, що навіть не дуже освічений слов'янин, що перебуває на першому рівні виховання і освіти, повинен знати чотири найбільш розвинуті мови, якими пишуть і виходять книги, – це російська, ілірійська, польська і чехословацька (тобто чеська). Слов'янин на другому ступені розвитку повинен знати і менші мови і діалекти (в російській мові – українську, в ілірійській – хорватську, болгарську та ін.). Слов'янин на третьому ступені освіченості повинен знати всі слов'янські мови без винятку, живі й відмерлі. [1, с. 174].

У контексті взаємності Я. Коллар розглядав і ставлення до інших мов. Він уважав, щоб залишитися слов'янами, потрібно не забувати свою мову, не відрікатися від свого місця серед інших народів, література (а поезія зокрема) повинна бути слов'янською, чужоземна вченість і культура, що породженні чужим життям, нічого духовного створити неспроможні, – це смерть не лише національності й науки. Освіченість, привнесена звідкілься, яка не базується на історичному фундаменті нації, відриває націю від її минулого.

У § 16 Я. Коллар обґрунтував користь від взаємності в духовній, економічній і, власне, мовній сферах. Щодо останньої – кожен діалект (нарідчя) буде вдосконалюватися, набуватиме слов'янського вигляду, позбудеться латинізмів, германізмів, татаризмів і т.д., збагачуватиметься із справжніх слов'янських джерел. Він назвав ці джерела – це давні церковно-слов'янські твори, написані і кирилицею, і глаголицею («Краледворський рукопис», «Слово о полку Ігоревім», польський псалтир, дубровницькі рукописи), народна творчість. Я. Коллар зазначав: «...слов'янське, де б воно не було, це наше» [1, с. 214].

Вказав Я. Коллар і на шляхи й засоби (§19) для досягнення взаємності – це 1) організація слов'янських книгарень у всіх головних містах слов'янських племен; 2) обмін книгами між письменниками різних слов'янських племен; 3) відкриття кафедр слов'янських мов; 4) заснування всеслов'янського літературного журналу, в якому було б повідомлено про появу кожної нової книги тією чи іншою слов'янською мовою і оцінено відповідною мовою. Я. Коллар писав про «всеслов'янський слов'янський журнал, в якому мали би брати участь представники усіх слов'янських мов; 5) заснування громадських і приватних бібліотек із слов'янськими книгами усіма слов'янськими мовами; 6) видання порівняльних граматики і словників усіх слов'янських мов; 7) збирання і видання народних пісень, приказок і прислів'їв; 8) усунення чужоземних слів і форм, запровадження справжніх і чисто слов'янських, оскільки чужі слова вбивають характер нації, вбивають любов до мови, відчужують слов'ян; 9) прийняття єдиного у дусі слов'янської мови обґрунтованого правопису, в якому мали би взяти участь усі слов'яни.

Аналізуючи основні тези концепції Я. Коллара не можна не зауважити, що вона не стосувалася фундаментальних основ існування і розвитку нації. І. Франко слушно зазначав, що програма Я. Коллара далеко скромніша, вона не виходила за межі культурницької програми, на чому й сам автор неодноразово наголошував. Культурницький тренд концепції взаємності не був її єдиною характерною особливістю. Суть іншої полягала в тому, що концепція, попри свою культурну і моральну привабливість, була внутрішньо суперечливою, утопічною в контексті політичних реалій Європи того часу, історично неперспективною, зважаючи на бажання багатьох слов'янських народів або відновити державність, або, принаймні, стати повноправними європейськими націями. Дискримінаційна позиція Я. Коллара в питанні доцільності літературної мови тих слов'янських народів, чії мови не були головними, викликала закономірний спротив. З одного боку, Я. Коллара можна було зрозуміти: він прагнув єдності слов'ян, але коштом менших слов'янських народів (зрештою, українці не належали до «менших» народів), він хотів, щоб ці чотири літературні мови були високо розвинутими. Проте в обґрунтуванні своїх тез не хотів

звжати на те, яке значення має мова для існування і становлення кожного народу. Я. Коллар «забув» про грікий чеський досвід у боротьбі за літературну мову. Однією із проблем чеської національної самоідентифікації був той факт, що сфера вживання чеської мови була дуже вузькою, а домінування потужної німецької мови прямо провадило до поступового зникнення не лише чеської мови, але й ідентичності. На зламі XVIII–XIX століть Й. Добровський сумнівався у майбутньому чеської мови (свої праці писав латиною й німецькою мовою). Захищав чеську мову Й. Юнгманн («Про чеську мову», 1805–1806), але обґрунтовував концепцію єдиного чехословацького народу.

Найбільш промовистою була позиція діячів словацького відродження. Словацька патріотична інтелігенція гуртувалася навколо альманаху «Plody» і «Zoga», журналів «Hronka» і «Tatranka», діяла й організація «Молода Словаччина». На підставі із концепції єдиного чехословацького народу, Я. Коллар пропонував словакам користуватися чеською літературною мовою. Таку пропозицію словацька інтелігенція не сприйняла. Зрештою, сучасний чеський дослідник В. Мацура [2] та словацький дослідник П. Каша [3] вказували на суперечність між чеським і словацьким романтизмом.

Ставлення нечисленної словацької інтелігенції й освічених верств до концепції слов'янської взаємності Я. Коллара також не було однозначним. У словаків почала формуватися національна свідомість задовго до появи трактату Я. Коллара. Цей процес супроводжувався водночас прагненням створити літературну словацьку мову. Потрібно зазначити, що відомим фактом словацького духовного життя була словацька література чеською літературною мовою, що було особливо притаманне протестантському середовищу. У Словаччині з ініціативи протестантів виходив чеською мовою просвітницький журнал «Staré noviny literárního umění» (1785–1786), який був чинником словацького відродження. 1801 року в Братиславі було засновано Інститут чехословацької мови й літератури. Там само при Євангельському лицейі 1803 року створили кафедру чехословацької мови і літератури, яка поставила перед собою завдання опікуватися літературною чеською мовою і служити суспільним інтересам обох народів [4, с. 48]. Культурна і наукова співпраця чеських і словацьких діячів була очевидним фактом, а прагнення створити словацьку літературну мову не було зумовлене національним опором чехам [4, с. 47]. Це прагнення ставало тенденцією словацького суспільства.

У цьому сенсі наприкінці XVIII ст. найвизначнішою була діяльність словацького філолога А. Бернолака, який наполягав, щоб словаки прийняли західнославацький діалект як словацьку літературну мову. Теоретичною основою цієї пропозиції була його праця «Dissertatio philologica critica de litteris Slavorum» (1787), граматики словацької мови «Grammatica slavica» (1790); «Словник словацький, чесько-латинсько-німецько-угорський» (1825–1827). Літературну мову, яку пропонував А. Бернолак, поширював католицький культурний центр у Трнові. Це робило «Вчене літературне товариство», яке опікувалося виданням і розповсюдженням книг, написаних новою літературною мовою.

Реформу Бернолака чеські вчені не сприймали, її розцінювали як послаблення спільних сил. Проти, наприклад, виступив Й. Добровський [4, с. 48]. Згодом вступили в дію інші негативні чинники. Річ у тім, що в 30-х роках угорська влада зробила спробу нав'язати угорську мову як обов'язкову не лише в адмі-

ністративних органах, а й у школах і в церкві. Захисників словацького народу та його мови звинувачували в бажанні вивчати словацьку мову й інші слов'янські мови з метою утворення єдиного слов'янського народу, який тоді потрапить під владу Росії; їх переконували в тому, що словацька мова не є мовою культури і протестантизму, а мета мадяризації – врятувати словаків від влади російського царя, захистити культуру і свободу. Будь-який прояв у сфері словацького культурного життя угорські політики намагалися затаврувати як панславізм.

Зовнішня загроза (небезпека мадяризації) певною мірою нівелювала розбіжності й зміцнювала об'єднувальну тенденцію. Це знайшло відображення у створенні «Товариства любителів словацької мови й літератури» (1834), куди входили прихильники і словацької літературної мови за версією А. Бернолака, і чеської літературної мови. Це компроміс, який не міг бути тривалим і вповні позитивним, якщо йдеться про формування національної самосвідомості. Навіть Л. Штур, який з'явився на історичній арені в середині 30-х років XIX ст., посідав спочатку вичікувальну позицію. Ситуацію кардинально змінила поява праці Я. Коллара в журналі «Hronka», а згодом її розширеного німецькомовного варіанта. Негативна реакція на її основні тези зробила Л. Штура лідером та ідеологом формування словацької національної свідомості. Дехто із дослідників (особливо російських) вважав, що Л. Штур був палким прихильником концепції Я. Коллара, але таким, хто вніс в неї суттєві зміни. Свої погляди на проблему словацької літературної мови, своє ставлення до концепції взаємності Л. Штур висловив у працях «Словацьке нарідчя, або потреба писання цим нарідчям» (1846), «Наука словацької мови» (1846). Л. Штур переконував, що для розвитку словацького духовного життя чеської мови не досить (до речі, він зазначав, що розмаїтістю, мальовничістю до словацької мови найбільш подібна малоруська [5, с. VIII]).

Концепція праці Л. Штура «Словацьке нарідчя...» полягала в тому, що він виступав не проти взаємності, а проти формального підходу до неї, проти розбіжностей між теорією і практикою [6, с. 14]. Л. Штур не погоджувався з Я. Колларом, який налічив одинадцять слов'янських мов, але обмежився так званими, за словами Л. Штура, чотирма основними мовами, а тому лише їм надав право існування в духовному полі слов'янства [6, с. 24]. На його думку, з концепції взаємності Я. Коллара постала фактично невзаємність, самозадоволеність [6, с. 25]. Найголовніше – Л. Штур не заперечував значення чеської мови в той період, коли словацький народ, за його словами, спав, але він стверджував, що словаки – окреме плем'я і як плем'я має власну мову, яка існує окремо від чеської, писати словацькою треба тому, що це спричинить розвиток народу. І це було важливо, бо якщо в 30-х роках ще переважала тенденція до спільного поступу чехів і словаків у питаннях як національного розвитку, так і мовного, то вже на початку 40-х років у словацькому суспільстві переважала тенденція до відокремлення, до усвідомлення своєї словацької національної ідентичності. 1842 року Й. Гурбан зауважив: «Ми наскрізь словаки, у нас нема нічого чеського, наші твори є результатом духа наскрізь словацького» [4, с. 325]. Поява творів соратників Л. Штура (це Я. Ботт, Я. Краль, А. Сладкович, С. Халупка) свідчила про те, що існує словацький народ і формується нова нація. Реакція чеських діячів на діяльність Л. Штура і його послідовників була негативною, лише П. Шафарик поведився помірковано. З ініціативи Я. Коллара 1846 року вийшов друком збірник статей

«Голоси про потребу єдності літературної мови в Чехії, Моравії та Сілезії», який був спробою ліквідувати словацьку мовну незалежність. На жаль, агресивністю в цьому плані вирізнявся К. Гавлічек-Боровський [4, с. 326]. На нашу думку, концепція взаємності Я. Коллара в тій частині, що стосувалася «основних слов'янських народів» та літературних мов менших народів, лише зміцнила прагнення словаків мати свою літературну мову. Зазначимо, що і в позиції Л. Штура було немало суперечностей. Під кінець життя Л. Штур написав книгу «Слов'янство і світ майбутнього». У цьому трактаті утопічність головної ідеї поєднувалася з політичною наївністю. Л. Штур уже заперечував ідею слов'янської взаємності, відводячи деспотичній Росії керівну роль у слов'янському світі. Він заявляв про необхідність якоїсь спільної мови для слов'янських народів, критикував Захід, пророкував його занепад.

В іллірійському русі до прагнення Л. Штура та його однодумців поставилися по-різному. Як зазначав З. Клатік, негативне ставлення, наприклад, Станка Врза (провідного поета іліризму) до питання словацької літературної мови зумовлене не лише прихильністю до ідеї Я. Коллара про чотири основні слов'янські мови, але й особистим рішенням відмовитися від рідного словенського наріччя, щоб стати згодом одним із найвизначніших діячів руху, який прагнув до політичного, культурного і мовного об'єднання південних слов'ян. Л. Штура підтримував один із провідних діячів ілірійського руху І. Кукулевич, приязно до нього ставився і Б. Шулек, також відомий діяч цього руху. З приводу Л. Гая З. Клатік зазначав: «У мовних дискусіях про словацьку літературну мову Гай, зрештою, залишився осторонь, а оскільки йшлося про думки його послідовників, то він допустив у літературному додатку «Danica» оприлюднення голосів обох таборів [7, с. 46]. Ця полеміка напередодні 1848 року (в ній взяв участь і Л. Штур) свідчила про те велике значення, яке Л. Гай і його однодумці надавали проблемі словацької літературної мови [7, с. 47].

Висновки. Загалом ідея слов'янської взаємності не виходила за межі культурницької програми, на чому наголошував І. Франко, але попри свою культурницьку і моральну привабливість, вона була внутрішньо суперечливою, утопічною в контексті політичних реалій в Європі (жорстоке придушення Росією польського повстання 1830–1831 років). Як наслідок концепція мови (як один із елементів слов'янської взаємності) у тлумаченні Я. Коллара була дискримінаційною щодо переважної більшості слов'янських мов, історично несправедливою, якщо зважати на прагнення багатьох слов'янських народів або відновити державність, або стати, принаймні, повноправними європейськими націями. Відмова розвивати рідну літературну мову означала відмову від національної ідентичності, а це був шлях до зникнення нації. Негативне ставлення до мовної концепції Я. Коллара яскраво продемонструвала словацька інтелігенція на чолі з Л. Штуром. Він був прихильником концепції слов'янської взаємності Я. Коллара, але виступав проти дискримінаційної формули, яка базувалася на визнанні лише чотирьох головних народів і мов. Л. Штур слушно зазначав, що для успішного розвитку слов'янського духовного життя необхідно розвивати мову й літературу.

З'ясовані причини полеміки між Я. Колларом і Л. Штуром відкривають нові **перспективи** у дослідженні слов'янських взаємин 30–40 х рр. XIX століття, зокрема питання розвитку літературної мови кожного слов'янського народу.

Література:

1. Kollár J. Rozpravy o slovanské vzájemnosti. Souborné vydání / uspoř. M. Weingart. Praha : Nákladem Slovanského ústavu, 1929. Sv. 1. 244 s.
2. Macura V. Český a slovenský romantismus ve sporu s romantismem. *Český romantismus v evropském kontextu* / red. Z. Hrbata, M. Procházka. Praha, 1993. Sv. 7. S. 26–47. URL: <http://www.ucl.cas.cz/edice/sborniky/konferencni/8-cesky-romantismus-v-evropskem-kontextu>
3. Kaša P. Český «romantismus» očima J. M. Hurbana a L'. Štúra. *Česká literatura na konci tisíciletí: Příspěvky z 2. kongresu světové literárněvědné bohemistiky* (Praha, 3.–8. července, 2001). Praha : Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2001. S. 153–167.
4. Dějiny české literatury / red. J. Mukařovský. Praha : Nakladatelství československé akademie věd, 1959. Díl II: Literatura národního obrození / red. F. Vodička. 685 s.
5. Štúr L. Nauka reči slovenskej. Prešporok : Nákladem Tatrina, 1846. Č. 1. 216 s.
6. Štúr L. Nářečja slovenskuo alebo Potreba písania v tomto nářeči. Prešporok : V tlačarni K.F. Wiganda, 1846. 88 s.
7. Klátik Z. Slovenská a juhoslovenská literatura: Vývinové aspekty medziliterárnych vzťahov. Bratislava : Veda, 1987. 235 s.

Kost S. The language issue in Jan Kollár's treatise «Discussions on Slavic reciprocity» as a subject of debate between the author and Ludovít Štúr

Summary. The article analyses the content of those sections of Jan Kollár's treatise «Discussions on Slavic Reciprocity» which deal with the language issue. According to the author, the language issue was one of the most important problems of the Czech national revival, as it concerned the preservation and establishment of the Czech identity. J. Kollár connected the notion of Slavic and literary reciprocity with the language issue. While interpreting the meaning of «Slavic reciprocity», J. Kollár did not politicize the problem, since he sought to avoid accusations of Pan-Slavism. He believed that literary reciprocity did not consist in the forced mixing of Slavic languages into one main language. The content of J. Kollár's treatise was contradictory because he claimed that there were four most developed Slavic languages – Illyrian, Czechoslovak (i.e. Czech), Polish and Russian. It was this understanding of Slavic reciprocity and attitude towards the desire of other Slavic peoples to create and develop their native literary languages that was unfair and discriminatory. J. Kollár's views provoked controversy and debate in the Slavic world. For example, Stanko Vraz, a Slovene and a leading poet of the Illyrian Movement, who aimed to unite the southern Slavs, was in favour of the language concept of J. Kollár. The small Slovak intelligentsia, who advocated the development of the Slovak literary language as a factor of national self-identification, rejected J. Kollár's proposal to use the Czech literary language. This movement was headed by L. Štúr. He expressed his views in the works «The Slovak dialect or, the necessity of writing in this dialect» (1846), «The Theory of the Slovak language» (1846). L. Štúr believed that the development of Slovak spiritual life required the Slovak literary language (he also noted that the Ukrainian language was most similar to the Slovak language in terms of diversity and vividness). L. Štúr was not opposed to reciprocity, but to a formal approach to its interpretation, to disagreements between theory and practice. In his opinion, from J. Kollár's concept of reciprocity came virtually non-reciprocity. The idea of Slavic reciprocity did not go beyond the cultural program, but despite its cultural and moral appeal, it was internally contradictory in the context of political realities in Europe in the 1840s, historically unpromising, and therefore the concept of language as one of the components of this reciprocity was discriminatory against those Slavic peoples whose languages were not considered as the main ones by J. Kollár, but who sought to develop their literary languages.

Key words: Jan Kollár, Ludovít Štúr, Czech revival, Slovak revival, Slavic reciprocity, nation and language.